Vita

ÁRFOLYAM-POLITIKA ÉS AZ AGRÁRGAZDASÁG

MAGDA SÁNDOR dr.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmányban közölt adatok és tények alapján megállapítható, hogy a felülértékelt, tendenciájában erősödő forint-árfolyam agrárgazdaságra gyakorolt negatív hatásai között legfontosabbak a következők:

- **Az export versenyképesség csökkenése miatt a visszamaradt terméktömeg árcsökkenést vált ki a belső piacokon.**
- **Az olcsóbbá váló import előnyeit nem a teljes agrárágazat, hanem csak egyes piaci szereplők (pl. az élelmiszeripar egyes szakágazatai, a takarmánykeverők) élvezik, így a forinterősödés költségcsökkentésbeni szerepe a termelők körében nem érvényesül.**
- **A kialakult import-verseny az élelmiszerek belső piacán árletörő hatású, ami gyengíti a hazai mezőgazdaság jövedelemtermelő képességét.**
- **A termelői árak a kínálati piac körülményei között csökkenő irányzatúak, így romlik a termelők jövedelempozíciója.**

A fentieken túl a jövő szempontjából külön figyelmet érdemel, hogy a forint-árfolyam agrárágazatokat érintő negatív következményeinek tompítására – az EU tagság körülményei között – a korábban alkalmazott nemzeti beavatkozások már nem alkalmazhatók.

Fontos hangsúlyozni, hogy a hazai agrárgazdaság és élelmiszergazdaság szakemberei nem öncélú ágazati érdekből foglalkoznak a monetáris politikával. A realitásokkal jobban számoló árfolyam-politika nemzetgazdasági érdek is, mert a túlértékelt nemzeti valuta az importot ösztönzi és korlátozza a versenyképes exportot, rontva az ország fizetési mérlegét. Ugyanakkor az ország gazdasági helyzetével összhangban álló árfolyamszint reális versenyfeltételeket teremt a hazai vállalkozások számára gazdaságosabbá téve és ezzel ösztönözve az exportot, mérsékelve az importban való érdekeltséget, s mindezzel javítva az ország fizetési mérlegét.

Az árfolyam-politika a monetáris politika részeként közvetlenül hat az árak stabilitására, a gazdasági növekedésre, a fizetési mérleg egyensúlyára, de befolyásolja a foglalkoztatást, a hitelek elérhetőségét, az egyes nemzetgazdasági ágak hazai és nemzetközi versenyképességét is. A következőkben az árfolyamalakulás agrárgazdasági, illetve tágabb értelemben élelmiszergazdasági hatásainak áttekintésével foglalkozunk.

Az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet árfolyam-politikát fókuszba állító, korábbi vizsgálata szerint az árfolyamváltozás bonyolult összefüggéseken keresztül fejti ki hatását. A kutatók állítják, hogy a termelés és a fogyasztás helyzete – a keletkező export árualapok – az általános világpiaci konjunktúra, a fő export piacainkon kialakult kereslet és kínálat viszonya, esetleg a versenytársak kínálatának volumene és árai, valamint a világpiaci árak alakulása is módosíthatja az árfolyamváltozások hatását. Prognózisok készítését tovább bonyolítja, hogy az említettek kölcsönhatásai erősíthetik, vagy gyengíthetik egymást, nehezítve az egyes változások várható alakulásának becslését.

ÁRFOLYAM, EXPORT-IMPORT ÉS VERSENYKÉPESSÉG

Megállapítható, hogy az elmúlt néhány évben tapasztalt hektikus árfolyamváltozások közepette, *a tendenciájában erősödő forint rontja a magyar export versenyképességét, ugyanakkor relatíve olcsóbbá teszi az importot.* Ez a hatás az élelmiszergazdasági termékek tekintetében is tetten érhető, mert az utóbbi időszakban *az import dinamikája meghaladta az export növekedését.* Kiugró az eltérés 2004. év első felében, amikor a behozatal ötször gyorsabban nőtt, mint a kivitel. Az első hét hónap külkereskedelmi forgalmát nézve ez a növekedési eltérés jelentős, mert az 1,1%-os agrár exportnövekedéshez 29%-os importbővülés tartozott. E folyamatot kiváltó okok között egyértelműen meghatározó szerepet az árfolyamváltozás hatása játszik, bár az import felgyorsulásában a piacnyitás és a kibővült európai piacon erősödő kínálati pozíció, mint befolyásoló tényező szintén éreztette hatását. Az ebből adódó feszültségeket az év első felében a tej-, sertés és baromfi ágazatban csak több milliárd forint rendkívüli piaci beavatkozással lehetett mérsékelni. Ebben az időszakban a nemzeti támogatást még nem korlátozta az EU szabályozása, s így sor kerülhetett a bekövetkezett veszteségek kompenzálására. (Lásd: 1. táblázat.)

1. táblázat

Piacfejlesztési támogatások 2004. szeptember 30-ig (determinációval együtt)

Megnevezés	Millió forint
Sertés haszonállat támogatás	6 996
Baromfi haszonállat támogatás	2 756
Tehéntej támogatások	12 483
Állat- és növény-egészségügyi vizsgálatok támogatása	4 232

Forrás: FVM

Az utóbbi évek tapasztalatai arra utalnak, hogy az agrárgazdaság jövedelempozícióját rontja, a termelők jövedelembiztonságát gyengíti, a belső piac nyugalmát pedig veszélyezteti a forint ismételt erősödése. Ez a tendencia, mint ahogy azt az 1. ábra is mutatja, 2002. év második felében volt különösen erős, majd a korábbi szintre történő visszaállás és 2003 tavaszától – az intervenciós sáv ± 15%-ra történő kiszélesítésétől – induló látványos gyengülés után 2004 elejétől ismét érvényesült. A 2004. január 5.-i 261,83 Ft/euró árfolyam lassú emelkedés mellett október 11-ére 245,53 Ft/eurós szintre erősödött.

Az árfolyamváltozásoknak a hazai export orientált ágazatok külpiaci kínálatára gyakorolt hatása a 2003. évi agrárexport alakulásában is érzékeltethető, amikor is a forint szélsőséges árfolyamváltozásainak mindkét állapotára, az erős és a gyenge forintra is található példa. Az agrárexport 2003. év elején az erős forint időszakában stagnált, az év második felében pedig a gyenge forint időszakában az aszály sújtotta 2003. évi termés ellenére is intenzív fejlődésnek indult. (Az import ezzel ellentétes pályát írt le!) Ez több termék (zöldség, gyümölcs, szőlő stb.), illetve termelő esetében kompenzálta az aszály okozta termés-csökkenés negatív hatását.

A jelentős strukturális átrendeződéssel járó növekedési tendencia 2003 júliusa után erősödött fel, amit a 2. táblázatban, az euróban kimutatott változási viszonyszámok is egyértelműen mutatnak.

2. táblázat

Agrár-külkereskedelmi teljesítményváltozás (2003)

Időszakok	Export növekmény (%)	Import növekmény (%)
I–VII. hónap	101,2	105,0
I–VIII. hónap	103,4	103,8
I–IX. hónap	104,1	104,5
I–X. hónap	102,3	105,6

A növényi termékek kivitele (7,3%), az élelmiszerkészítmények, italok exportja (9,1%) és a zsírok-olajok kivitele (29%) bővült 2003 első három negyedéve alatt, ami az első félévi stagnálás árnyékában erőteljes exportbővülést feltételez a harmadik negyedévben. Mindez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a zöldség-, gyümölcs-, szőlőtermelők elfogadható – az önköltséget 15–20%-kal meghaladó – felvásárlási árajánlatot kaptak.

A jelenlegihez bizonyos mértékben hasonló korábbi időszakot vizsgálva az állapítható meg, hogy a 2001. május elején megkezdődött forint árfolyam-erősödés 2002. év végéig a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban összesen *110 Mrd Ft árfolyam veszteséget okozott.* (Ennyi árbevétel esett ki a forint erősödése következtében.) Ugyanakkor ebben az időszakban a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeket importáló vállalatoknál mintegy *47 Mrd Ft árfolyam nyereség képződött.*

Ágazati szinten tehát ebből a két hatásból a vizsgált 20 hónap alatt az élelmiszergazdaságban mintegy *63 Mrd Ft nettó árfolyam-veszteség keletkezett.*

Fontos azonban annak hangsúlyozása, hogy a veszteségek és nyereségek az esetek többségében nem ugyanazon cégeknél jelentkeztek. Az export árveszteség elsősorban a termelő szektorban csapódott le, míg a közvetlen fogyasztásra alkalmas élelmiszerek importjának hasznán többségében a kereskedelmi láncok, a termelési célú import árnyereségen pedig elsősorban a kereskedők, és csak kisebb részben osztoztak a közvetlen felhasználó mezőgazdasági és élelmiszeripari cégek.

A forint erősödése miatti export és import árcsökkenés tehát csak elméletben és hosszú távon jelenti az ellentétes hatások kiegyenlítődését. A magyar agrárgazdaság egésze *számára egyértelműen negatív az export versenyképesség csökkenése, az export visszaesése, a hazai piacon maradó terméktömeg árleszorító hatása, miközben az olcsó import előnyeiből a termelők gyakorlatilag nem részesednek. Ezért a magyar mezőgazdaság termelői számára* – vagyis annak a közel 800 000 főnek, aki közvetve és közvetlenül érdekelt a mezőgazdasági termékek előállításában mint részfoglalkozású, illetve főállású gazdálkodó – *a jelenkori árfolyam-politika hátrányos.* Hátrányos, mert olyan következményekhez vezetett, hogy 2004-ben a konzervipar már csak korlátozott mennyiségben és áron vásárolta fel a zöldség és gyümölcs termékeket. A Hűtőipari Szövetség által összeállított 3. táblázat termékféleségenként szemlélteti a hűtőipar által elérhető árbevétel és a lehetséges felvásárlási ár kapcsolatát.

A 3. táblázat adatait értékelve megállapítható, hogy 260 Ft/euró árfolyam esetén az egyes termékek hektáronkénti átlaghozamai alapján 6 t/ha hozamú zöldborsónál 30 E Ft/ha, – 20 t/ha kukoricánál 96 E Ft/ha, – 40 t/ha paradicsomnál 160 E Ft/ha, – 10 t/ha málnánál 180 E Ft/ha, – 12 t/ha meggynél 60 E Ft/ha többletbevételt érhettek volna el a gazdálkodók!

3. táblázat

Gyorsfagyasztott zöldség–gyümölcs export (tervezet)

Megnevezés	Export		Árbevétel Ft/kg		Jellemző nyersanyag	Adható többlet ár
	mennyiség (tonna)	átlagár (euró/kg)	Ft/euró 245	260	ár (Ft/ kg)	(Ft/kg)
Zöldborsó	22 000	0,50	122,5	130,0	60–72	**5,0**
Kukorica	45 000	0,48	117,6	124,8	22–25	**4,8**
Paradicsom	6 000	0,40	98,0	104,0	25–30	**4,0**
Málna	4 500	1,80	441,0	468,0	220–240	**18,0**
Szeder	3 200	0,90	220,5	234,0	80–100	**9,0**
Meggy	2 600	1,10	269,5	286,0	80–120	**11,0**

Forrás: Hűtőipari Szövetség

Ugyanez vonatkozik az export-orientált borágazatra is, mert a legelterjedtebb szőlőfajtákból (hárslevelű, szürkebarát stb.) készített borok esetében 3 euró/palackot alapul véve a jelenlegi 246 Ft/euró árfolyam esetén 738 Ft/palack értékkel számolhatnak. Ha a kívánatosnak tekinthető 260 Ft/euró érvényesülne, akkor 42 Ft többlet keletkezne palackonként. Ha ennek a többletnek csak fele kerülne vissza a szőlőtermelőkhöz, akkor 12 t/ha termést feltételezve 252 000 Ft-tal növekedhetne a szőlőtermelők 1 ha-ról elérhető eredménye. A példák azt is megvilágítják, hogy amikor a vidéken élők az alacsony felvásárlási ár és mennyiség ellen tiltakoznak, akkor ebbe az árfolyampolitika felvásárlási árra gyakorolt hatása is jelentős tényezőként szerepel.

ÁRFOLYAM ÉS HITELKAMAT

A tendenciájában erősödő, *felülértékelt forint* – a külkereskedelmi áruforgalom egyenlegének romlásán túl – *a magyar gazdaságban irreálisan magas hitelkamatok kialakulásához is vezetett.* A tartósan magas kamatszint *jelentősen növelve az agrártermelés költségeit*, hozzájárult az ágazat alacsony jövedelem termelő képességének kialakulásához és az eladósodottság növekedéséhez. (Mindezért az elmúlt években, több menetben, 2002-ben 60 Mrd Ft, 2003-ban pedig további 12 Mrd Ft nagyságrendben kellett sort keríteni a mezőgazdaság adósságállományát mérséklő kormányzati intézkedésekre.) A drága hitel (a mindenkori irányadó MNB kamat +3%) emellett az ágazat műszaki-, technikai megújulását akadályozva hosszabb távon is nehezíti az agrártermelés versenyképességének javulását.

Az árfolyam-politika szorosan összefügg a kamat-politikával. A magyar mezőgazdaság részére egyértelmű, hogy hitelfelvételnél a Magyar Nemzeti Bank irányadó kamatai a meghatározók. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy míg 2004-ig lehetősége volt a nemzeti kormánynak a hitelkamatok egy részének átvállalására *és az adósság-csapdába került vállalkozások hitelelengedésekkel történő segítésére, erre a csatlakozás után már nincsen meg a nemzeti kormány lehetősége*, így félő, hogy az eladósodó mezőgazdasági vállalkozások éppen a helytelen kamat- és árfolyam-politika miatt rövid időn belül ellehetetlenülhetnek. Ha felelősségteljes kamatpolitika valósulna meg, úgy 2004 novemberében a 8%-os érték fejezné ki a gazdálkodók – nem a spekulánsok – érdekeit.

ÁRFOLYAM ÉS TÁMOGATÁS

A fentiek mellett szükséges annak bemutatása is, hogy az EU által 2004-re jóváhagyott, SAPS területre (4,355 millió hektár) jutó közvetlen termelői támogatás mértékének (305,81 millió euró) forint összege a Bizottság 2199/2003/EK rendeletében rögzített átváltási árfolyam-meghatározási módszertan következtében független az aktuális árfolyamtól. A támogatás konverziójára szolgáló forint-árfolyamot a Bizottság, a velünk együtt csatlakozott országok átváltási kulcsaival együtt az 1407/2004/EK rendeletben augusztus 2-án tette közzé. Ezek szerint *a magyar agrárgazdaság esetében a rögzített euró árfolyam: 256,237 Ft.*

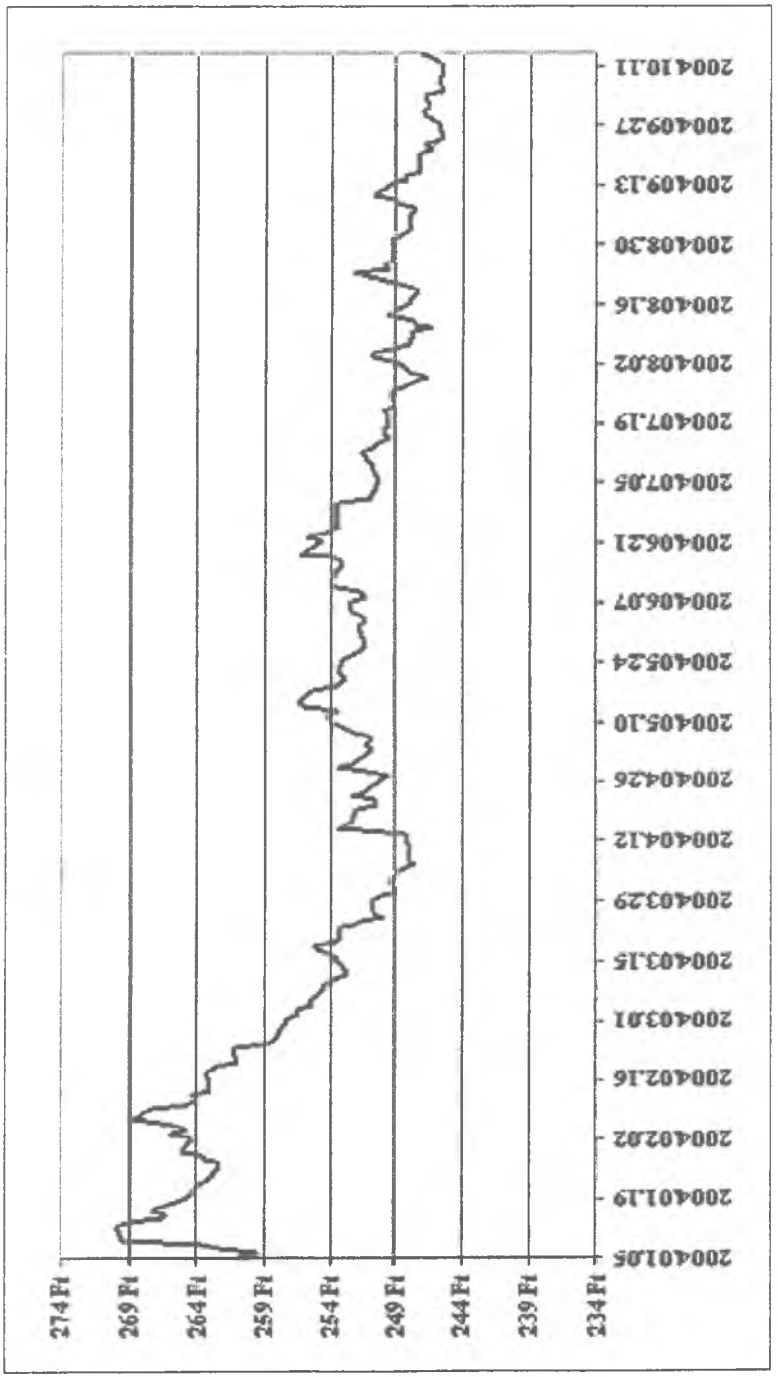
Amennyiben viszont a jelenlegi – felértékelt – 245–248 Ft/eurós árfolyam jövő év első félévében is fenn marad, úgy a termelők az 5%-os SAPS növekedés egy részét a forint árfolyam változása miatt nem érzékelnék (elveszítenék), mert a 2004. év után járó 305,81 euró 256,237 Ft/eurós árfolyam mellett összesen 78,4 milliárd Ft közvetlen támogatást jelent. 2005-re az 5%-os programozott növekedés eredményeként a 305,81 millió euró 366,972 millió euróra nő, ami a 2004. évre rögzített átváltási árfolyammal számolva 94 032 millió Ft támogatási összeget képviselne, de 245 Ft/eurós árfolyamon ez csak 89 908 millió Ft-ot tenne ki. Ebből következik, hogy az 5% pontos közvetlen támogatás-növekedésből a termelők csak 3,7% pontot érzékelnének.

ÁRFOLYAM ÉS NÖVEKVŐ HOZAMOK

Az elmúlt két év különféle befektetései, gépberuházásai – amelyek meghaladták a 120 milliárd Ft-ot –, ültetvénytelepítései, valamint növénytermelésbe és kertészetbe történő beruházások azt eredményezték, hogy 2004. évre az agrárgazdaság elérte azt a szintet, amilyen az 1980-as években volt. Ezért, úgymond az időjárástól függetlenül, búzából hektáronként a 4 tonna, kukoricából a 6 tonna, szőlőből a 10–12 tonna, dinnyéből a 30–35 tonna termékmennyiség, mint minimális terméseredmény, biztonsággal prognosztizálható. Ennek alapján a magyar mezőgazdaság növénytermelési és kertészeti ágazatai az export orientált ágazatok közé tartoznak majd. Ez viszont a gazdálkodók számára abban az esetben hozhat csak eredményt, ha a jelenleginél átgondoltabb árfolyam-politika szolgálja a magyar gazdaságot és a magyar gazdálkodókat. Az eddigi vizsgálataink alapján az mondható, hogy *a 256–260 Ft/euró az az érték, amellyel a magyar agrártermelők versenyhelyzete megteremthető!*

1. ábra

Euró-forint árfolyam, 2004. január 05. – 2004. október 13.

CURRENCY EXCHANGE POLICY AND AGRARIAN ECONOMICS

By:
MAGDA, SÁNDOR

Data and facts described in this study suggest, that the more significant negative effects of over-valued and still strengthening HUF on agrarian economics are the following:

- Surplus produce accumulating due to decreased export competitiveness causes prices to decline on home markets
- The advantages of cheaper imports are not shared by the entire agricultural sector, but only by a few members of the market (some specialist sections of the food industry, fodder blenders), therefore farmers do not benefit from the cost cutting effects of strengthening HUF.
- Recently emerging competition with imports on internal food markets causes prices to decline, which weakens the income producing capability of home farmers
- Produce prices under the present market conditions are declining, and so is the income position of producers.

In addition to these arguments it should be emphasized that earlier methods to alleviate the negative effects of currency exchange rates on the farming sector can no longer be applied due to our EU membership.

It is important to emphasize that, Hungarian experts of farm and food economics do not involve themselves in monetary policies purely in the interest of the farming sector. A currency exchange rate policy better adjusted to reality serves the interest of the entire national economy, because an over-valued national currency encourages imports and limits competitive exports, therefore aggravates the country's balance of payment. On the other hand, a currency exchange rate policy in harmony with the country's monetary situation creates realistic conditions of competition for home entrepreneurs, enhancing market competitiveness thereby encouraging exports, moderating interests in imports and improving the county's balance of payment.